

PIENET PUOLUEET JA RYHMÄT EDUSKUNTAVAALEISSA 1907—66

Urpo Kivikari

Johdanto

Tuskin käsite »pieni puolue» on rajattavissa siten, että määritelmä olisi yleisesti käyttökelpoinen. Termi on epäilemättä sidoksissa poliittiseen järjestelmään sekä vallitseviin puolueoloihin. Luonnollisin lähtökohta käsitteen määrittelyssä lienee vaalimenestys. Suomen oloja ajatellen jako pääpuolueisiin ja pienpuolueisiin muodostuu selkeäksi ja tarkoituksenmukaiseksi, jos kriteeriksi määrätään 5 % kaikista eduskuntavaaleissa annetuista äänistä. Tällöin rajan »paremmalle puolelle» jäävät mm. ruotsalainen kansanpuolue ja edistyspuolue (seuraajineen), jotka monessa suhteessa poikkeavat ratkaisevasti niitä pienemmistä puolueista.

Eduskuntavaaleihin on osallistunut kymmeniä pienryhmittymiä, sekä varsinaisia puolueita että vähäisiä tilapäisryhmiä. Niistä vain seuraavien on onnistunut saada edustajansa eduskuntaan: Suomen kristillinen työväenliitto (osallistui vaaleihin 1907—19), kansanpuolue (I) (1917), ruotsalainen vasemisto¹ (1919—48), Suomen pienviljelijäin puolue² (1929—54), kansanpuolue² (II) (1933—36), vapaamielisten liitto (1951—62), työväen ja pienviljelijäin sosiaalidemokraattinen liitto (Tpsl) (1958—66) ja Suomen pientalonpoikien puolue (1962—66). Puoluekohtainen tarkastelu rajoitetaan näihin kahdeksaan, joita täten voidaan nimittää »analyysipuolueiksi». Menettelyä voi perustella mm. sillä, ettei yksikään erillistarkastelusta poisjäävä ryhmittymä ole voittanut kannatuksen laajuudessa analyysipuolueita, joiden osuus pienryhmittymien yhteisäänimäärästä on ollut keskimäärin lähes 90 %.

Muutama sana varhaisempien, jo vuosikymmeniä sitten syntyneiden puolueiden taustasta lienee paikallaan. Kristillisen työväenliiton perustaminen vuonna 1906 merkitsi vastareaktiota työväenliikkeen piirissä yhä kärjistyneempiä muotoja saaneelle kristillisen ja sosialistisen elämäntutkimuksen yhteensoveltumattomuuden korostamiselle. Kansanpuolue (I) perustettiin lähinnä maaseutuväen toimesta ennen vuoden 1917 vaaleja suurten puolue-

---

Kirjoittaja on suorittanut filosofian kandidaatin tutkinnon vuonna 1965 ja toimii Turun yliopiston taloustieteen laitoksen assistenttina.

poliittisten uudelleenjärjestelyjen kynnyksellä. Ruotsalaisen vasemmiston muodostumiselle vuonna 1919 antoi sysäyksen ruotsalaisen kansanpuolueen valtiomuotokysymyksessä edustama kuningasmielisyys. Tyytymättömyys tapaan, jolla pienviljelijäväestön etuja vaalittiin sosialidemokraattisen puolueen ja maalaisliiton toimesta, esitettiin yhtenä Suomen pienviljelijäin puolueen perustamisen päämotiivina. 1930-luvun alkuvuosien taloudellinen lama oli ponttimena muodostettaessa kansanpuoluetta (II), jonka ilmaantuminen merkitsi ns. pulamiesliikkeen uudenlaista järjestäytymistä.³

Monesti vähäpätöiset poliittiset ryhmittymät ovat toimineet ohjelmallisesti varsin kapealla pohjalla määrittelemättä kantaansa edes laajoihin yleispoliittisiin kysymyksiin ja sijoittamatta itseään suurten perinteellisten linjojen suhteen. Kuitenkin jokainen valtiopäivillä edustettuna ollut pienpuolue on omannut jonkinlaisen poliittisen linjan — sitä on edellyttänyt jo eduskuntatyöhön osallistuminenkin, — joten niihin voi soveltaa yleisiä luokittelukriteerejä. Puolueet sijoittuvat varsin »tasapainottomasti» oikeisto—vasemmisto-ajan eri puolille: seitsemän oikealle, yksi vasemmalle. Ei-sosialististen puolueiden ohjelmiin sisältyy eräissä tapauksissa varsin omaleimaista porvarillisuutta. Näin voidaan sanoa kristillisen työväenliiton, pienviljelijäin puolueen, kansanpuolueen (II) ja pientalonpoikien puolueen ohjelmista, joihin on sisällytetty aineksia sekä oikealta että vasemmalta. Ehkäpä analyysipuolueiden luonnehdinnassa voidaan tyytyä seuraaviin määreisiin: kansanpuolue (I), ruotsalainen vasemmisto ja vapaamielisten liitto liberaalisia, pienviljelijäin puolue, kansanpuolue (II) ja pientalonpoikien puolue pienviljelijäisyttävällisiä, kristillinen työväenliitto kristillissosiaalinen ja Tpsl sosialistinen.

Osanotto ja menestyminen

Eduskuntavaaleihin on aina osallistunut ainakin yksi pieni puolue vähintään yhdessä vaalipiirissä. Toisaalta pitkäikäisimmätkään, ruotsalainen vasemmisto, kristillinen työväenliitto ja pienviljelijäin puolue, eivät ole olleet mukana kuin kymmenisen kertaa. Pienryhmittymien osanotto ei ole koskaan ulottunut myöskään kaikkiin vaalipiireihin. Tämä on johtunut siitä, että yhden edustajanpaikan vaalipiireissä pikkuryhmiä ei ole esiintynyt. Mikäli nämä poikkeukselliset vaalipiirit (Lappi 1907—36 ja Ahvenanmaa 1948—66) jätetään huomioon ottamatta, osallistuminen on kattanut koko maan sekä 1962 että 1966.

Pienet ryhmittymät ovat kokeilleet kaikkia mahdollisia osallistumistapoja, omia ja puolueiden keskeisiä vaaliliittoja sekä villedä listoja. Omat vaaliliitot ovat yleensä olleet analyysipuolueiden perustamia. Kansanpuolue (I) ja vapaamielisten liitto eivät kuitenkaan muodostaneet yksinään vaaliliittoja, ja ruotsalainen vasemmistokin esiintyi vain harvoin erillään ruotsalaisesta kansan-

puolueesta. Villit listat kertovat ennen muuta politiikan yksinyrittäjistä, jos kohta yksinäisiä listoja on ollut sekä pääpuolueilla että analyysipuolueilla.

Pienet puolueet ovat verrattain ahkerasti käyttäneet mahdollisuutta solmia puolueidenkeskeisiä vaaliliittoja pääpuolueiden kanssa. Kristillinen työväenliitto ei kovinkaan usein osallistunut yhteisiin vaaliliittoihin. Sen liittokumppanit olivat aina porvarillisia. Kansanpuolue (I) oli vuonna 1917 nuorja vanhasuomalaisen kanssa »suomalaisen puolueiden vaaliliitossa». Ruotsalainen vasemmisto liittoutui lähes säännönmukaisesti ruotsalaisen kansanpuolueen kanssa. Sangen joustava vaaliliittohankkeissaan oli pienviljelijäin puolue, jonka skaala ulottui laidasta laitaan, kokoomuksesta (1951) Skdl:oon (1945). Vapaamielisten liiton pääkumppani oli kokoomus ja muina liittolaisina olivat Suomen kansanpuolue ja maalaisliitto. Vuonna 1966 Tpsl liittoutui Skdl:n kanssa ja pientalonpoikien puolue keskustapuolueen, liberaalisen kansanpuolueen ja kokoomuksen kanssa.

Vain kerran kriteeriksi valittu 5 %:n raja on ollut lähellä särkymistä: Tpsl:n osuus äänistä vuonna 1962 oli 4.4 %. Yleensä välimatka kyseiseen rajaan on jäänyt analyysipuolueillakin muutaman prosenttiyksikön suuruisiksi. Pienryhmittymien kannatuspohjan kapeutta osoittaa, että vain kolmissa vaaleissa pienryhmittymien yhteisäänimäärä on noussut yli 5 %:iin hyväksytyistä äänistä.

Kaikkiaan pikkupuoluet ovat voittaneet 50 eduskuntapaikkaa, mikä on 1.0 % kaikista tarjolla olleista. Voidaan siis todeta, että yksikamarisen eduskunnan aikana keskimäärin joka sadas kansanedustajanpaikka on ollut pikkupuolueiden hallussa. Paikat ovat jakaantuneet seuraavasti:

kristillinen työväenliitto	10	kansanpuolue (II)	3
kansanpuolue (I)	5	vapaamielisten liitto	1
ruotsalainen vasemmisto	11	Tpsl	12
pienviljelijäin puolue	7	pientalonpoikien puolue	1

Pienryhmittymät eivät yleensä ole saaneet eduskuntapaikkoja oikeassa suhteessa äänimäärään verrattuna. Ne ovat joutuneet kärsimään suhteellisen vaalitavan soveltamisesta vaalipiireittäin. Aggregaattisuureissa epäsuhta ilmenee varsin räikeänä: pienryhmittymien yhteinen keskimääräinen osuus äänistä on ollut 2.7 %, eduskuntapaikoista vain 1.0 %. Ainoastaan kolme kertaa — ruotsalainen vasemmisto 1919 ja 1945 ja Tpsl 1966 — pikkupuolue on saanut äänimääräosuuteensa verrattuna liian suureen edustuksen. Näissä tapauksissa puolueet ovat olleet vaaliliitossa jonkin suuremman puolueen kanssa. Oikeasuhteisen edustuksen ovat saaneet ruotsalainen vasemmisto viidesti, kansanpuolue (II) kahdesti sekä vapaamielisten liitto ja Tpsl kumpikin kerran. Näissä tapauksissa osallistuminen on rajoittunut vain yhteen tai muutamaan vaalipiiriin. Todettakoon, että vuoden 1907 jälkeen

mikään analyysipuolueisiin kuulumaton pieni ryhmittymä ei ole saanut vähintään 0.5 % äänistä eikä näin ollen »moraalista oikeutta» eduskunta-paikkaan.

Ajoittaiset vaihtelut

Pienryhmittymät eivät ole osallistuneet vaaleihin aina yhtä lukuisina eivätkä menestyneet kaikissa vaaleissa yhtä hyvin. Tietojen puutteellisuuden takia kaikkia periaatteessa mahdollisia indikaattoreita ei voida käyttää ajoittaisten vaihteluiden kuvaamiseen. Aukottoman ja varsin täsmällisen aikasarjan muodostaa pienten ryhmittymien yhteinen prosenttiosuus hyväksytyistä äänistä:

1907	1908	1909	1910	1911	1913	1916	1917	1919	1922	1924	1927
3.6	2.8	3.0	2.5	2.2	2.0	1.9	5.2	2.1	0.8	1.1	1.3
1929	1930	1933	1936	1939	1945	1948	1951	1954	1958	1962	1966
2.5	3.6	5.9	3.5	2.7	2.0	0.8	0.8	0.5	2.7	7.7	4.1

Lukusarjasta ilmenee selvästi tutkittavan ilmiön jaksollisuus. Huippuja on ollut neljä: vuosina 1907, 1917, 1933 ja 1962. Vastaavasti huippujen välin on muodostunut kolme aallonpohjaa.

Pienryhmittymät suorittivat vaikuttavan avauksen vuoden 1907 vaaleissa. Huolimatta koko äänestäjäkunnan kolminkertaistumisesta 1960-luvulle mennessä eduskuntatyöstä pois jääneiden pikkuryhmien absoluuttinen yhteisääni-määrä ei ole myöhemmin ylittänyt vuoden 1907 äänimäärää 18 568. Lisäksi kristillinen työväenliitto tuli jo tuolloin kuvaan mukaan.

Ensimmäiset yksikamarisen eduskunnan vaalit olivat monessa suhteessa poikkeukselliset, mutta ennen muuta siitä syystä, että laajapohjaiseen ääni-oikeuteen perustuvat vaalit pidettiin ensimmäisen kerran. Moni ryhmäkunta halusi koetella voimiaan tilaisuuden tarjouduttua. Useimmissa tapauksissa kannatus osoittautui vähäiseksi. Heikko menestys ei rohkaissut jatkamaan, ja niinpä jo seuraavana vuonna pienyrittäjät osallistuivat vaaleihin melko vaatimattomalla panoksella. Pienpuolueiden osuuden kehitys vaaleissa 1909—16 itse asiassa heijasti kristillisen työväenliiton kannatuksen vaihteluita.

Seuraava, vuoden 1917, korkeakonjunkturi osui valtiollisesti ja puolue-poliittisesti merkittävien tapahtumien yhteyteen. Kansanpuolueen synty oli nähtävissä tätä tuustaa vasten, ja sen osuuden (3.4 %) ansiosta ensi kerran rikkoutui 5 %:n raja. Nousu vaihtui välittömästi laskukaudeksi, joka saavutti pohjalukemat vuosien 1922, 1924 ja 1927 vaaleissa. Tuolloin pienistä puolueista ainoastaan ruotsalainen vasemmisto omasi valtakunnallista merkitystä. Ainoat suomenkieliset yrittäjät olivat paikallisiksi ja vähämerkitykselliseksi jääneet talonpoikaismuodot Viipurin läänissä. Kehitys kääntyi

selvään nousuun vasta vuoden 1929 vaaleissa, joissa puoluetulokas pienviljelijäin puolue suoritti onnistuneen ensiesiintymisensä.

Vuoden 1933 huippukauden ainekset olivat melko heterogeeniset: pienviljelijäin puolue ja ruotsalainen vasemmisto aukoivat eteenpäin jo aiemmin alkamiaan uria, useat kansallisuusaatteen elähdyttämät ryhmät olivat osaksi jo vuoden 1930 vaaleihin osallistuneita ja »pulamieshengen» elävöittäjä kansanpuolue (II) oli vaalialokas. 1930-luvun alkuvuodet olivat poliittisesti levottomia. Tämä sekä talouselämää kohdanneet takaiskut värjittivät äänestäjien päätöksentekoa vuonna 1933. Pikkuryhmittymien ohella tilapäisluonteinen isänmaallinen kansanliike sai tuolloin huomattavaa kannatusta.

Kolme vuotta myöhemmin tilanne oli aatepoliittisten pikkuryhmien osalta rauhoittunut. Vähitellen myös muiden pikkupuolueiden äänestäjät alkoivat huveta. Vaaleissa 1948, 1951 ja 1954 pienet puolueet olivat jokseenkin ole mattoman kannatuksen varassa sekä toimivat v. 1948—57 vailla eduskunta-paikkoja. Käänte tapahtui vuonna 1958 lähinnä Tpsl:n ansiosta.

Kevään 1962 vaaleissa pienpuolueet esiintyivät voimallisemmin kuin koskaan aikaisemmin. Tämä perustui Tpsl:n ja vapaamielisten liiton kannatuksen kasvuun sekä pientalonpoikien puolueen ja sen opposition ja Suomen keskustapuolueen vaaleissa ensikertalaisina saamaan kannatukseen. Tpsl ja pientalonpoikien puolue osallistuivat vaaleihin kaikissa mannermaan vaali-piireissä, joten pienpuolueilmiö esiintyi poikkeuksellisen laajapohjaisena myös alueellisesti. Vuoden 1966 vaaleissa yhteinen prosenttiosuus laski jälleen alle viiden, joskaan ei alemmaksi kuin 4.1 %:iin.

Joissakin tapauksissa vaikuttaa ilmeiseltä, että ajan henki on synnyttänyt tietynlaisia ryhmittymiä tai ainakin tarjonnut niille poikkeuksellisen suotuisan elinympäristön. Tarkasteltaessa tässä valossa analyysipuolueiden esiintymistä voidaan havaita, että pienviljelijäpuolueita on esiintynyt lähes kaikissa vaaleissa, joskin ennen pienviljelijäin puoluetta toimineet olivat varsin vähämerkityksisiä. Liberaalisia puolueita on osallistunut vaaleihin jatkuvasti vuodesta 1917 lähtien. Pienviljelijäpuolueiden paras menestys ajoittuu 1930-luvulle, liberaalit ovat olleet suunnilleen samanvahvuisia kaiken aikaa kansanpuolueen (I) menestystä lukuun ottamatta. Kaiken kaikkiaan ei voitane sanoa, että jokin pikkupuolueiden huomattavassa määrin edustama suuntaus olisi ollut tunnusomainen jollekin tietylle ajanjaksolle.

Näyttää siltä, että yleispoliittiset ja valtakunnalliset kriisivaiheet ovat herättäneet uusia mielipideryhmiä ja antaneet virikkeitä niiden puitteissa tapahtuneelle järjestäytymiselle. Kuitenkaan pitkälle meneviin suoraviivaisiin päätelmiin tällainen huomio ei anna aihetta. On pidettävä mielessä, millaisen suuruusluokan ilmiöstä pienten puolueiden tapauksessa on kysymys. Syyt pienryhmittymien kannatuksen vaihteluihin lienevät olleet osaksi paikallisia ja vain osaksi yleisiä.

Alueelliset erot

Kullakin pienpuolueella on ollut tietty, yleensä melko ahdasrajainen kannatusalueensa, jolla osallistuminen vaaleihin on ollut säännöllistä ja menestyminen keskimääräistä parempaa.

Kristillisen työväenliiton kannatus keskittyi ensisijaisesti Turun ja Porin sekä Hämeen läänin alueelle. Erityisesti muutamissa lounaisrannikon pitäjissä puolue saavutti varsin korkeita äänimääräosuuksia, ja Tampereellakin suhteellinen äänimäärä oli 10 %:n luokkaa.

Kansanpuolueen (I) osallistumisalue ulottui vyöhykkeenä Laatokalta Selkämerelle. Kannatus oli voimakkainta Mikkelin läänissä, jossa peräti 17.9 % äänistä annettiin tämän puolueen listoille.⁴ Ruotsalaisen vasemmiston äänestäjäkunta koostui lähes yksinomaan Uudenmaan ruotsin- ja kaksikielisten kuntien asukkaista. Vain satunnaisesti ja vaatimattomasti menestyen se kokeili voimiaan Vaasan pohjoisessa vaalipiirissä. Vapaamielisten liitto menestyi parhaiten Kymen ja Helsingin vaalipiireissä.

Pienviljelijäpuolueiden kannatuksessa voidaan havaita regionaalista yhdenmukaisuutta: pienviljelijäin puolue ja kansanpuolue (II) saavuttivat vankimman aseman Oulun läänissä, ja pientalonpoikien puolue on edennyt voimallisimmin Kuopion ja Pohjois-Karjalan vaalipiireissä. Lounainen Kulttuuri-Suomi ei ole tarjonnut otollista maaperää pienviljelijäpuolueiden toiminnalle, mikä selittyy väestön ammatillisen rakenteen pohjalta. Maininnan arvoisena yhteensattumana voidaan pitää sitä, että Kokkolan ja Jyväskylän tienoilta luoteesta kaakkoon kulkeva linja jakaa Suomen kahteen taloudellisen kehitystason mukaiseen päävyöhykkeeseen⁵ ja muodostaa samalla pienviljelijäpuolueiden kannatusalueen etelärajan.

Tpsl:n kannatuksen alueelliset erot ovat olleet melko vähäisiä. Vankimman jalansijan puolue on saanut Keski-Suomen ja Mikkelin vaalipiireissä.

»Levottomuuskeskuksia», pysyvästi pienryhmittymäpitoisia alueita, on vaikea paikallistaa ilman kuntakohtaista peruskartoitusta. Voidaan kuitenkin sanoa, että eriluonteisten pienpuolueiden kannatusalueet ovat sijainneet eri puolilla maata. Missään vaalipiirissä eivät useimmat analyysipuolueista ole saaneet koko maan keskiarvoa ylittänyttä kannatusta. Kaikki eduskuntavaalit huomioon ottaen Pohjois-Hämeessä pienryhmittymien äänimääräosuus on ollut korkein. Niiden esiintymisfrekvenssin osalta Uusimaa (Helsinki mukaan lukien) on ollut ensisijalla, kun taas Lappi ja Vaasan eteläinen ja pohjoinen vaalipiiri ovat olleet jokseenkin köyhiä pienryhmittymistä.

Ilman kunnittaista kartoitustakin tiedetään, että kunnat, joissa pienet ryhmittymät ovat olleet näkyvästi esillä, voidaan jakaa kahteen pääluokkaan. Toisen ryhmän kunnissa samantyyppiset ja / tai melko harvat pikkupuolueet ovat olleet vahvoja, toisentyypisissä kunnissa lukuisat erilaiset pikkuryh-

mittymät ovat pyrkineet äänestäjien suosioon. Kolmesta erikseen tutkitusta kunnasta (Helsinki, Tampere, Turku) Tampere edustaa edellistä ja Helsinki jälkimmäistä tyyppiä. Tuskin Tampere, jonka pienryhmäpitoisuus juontuu ennen muuta sen asemasta kristillisen työväenliiton kotipaikkana, sijoittuu aivan ensimmäiseksi kuntien joukossa korkean äänimääräosuuden puolesta. Mahdollisesti ainakin jokin pienviljelysseudun kunta on järjestyksessä Tampereen edellä. Helsinki sitä vastoin lienee kiistaton ykkönen monien erilaisien poliittisten ryhmittymien areenana.

Pienpuolueen kehitysmalli

Kuusi kahdeksasta analyysipuolueesta on tähän mennessä lopettanut toimintansa. Kansanpuolueet (I ja II) ja vapaamielisten liitto toimivat vain lyhyen ajan. Yhteistä niille oli sulautuminen toiseen puolueeseen: kansanpuolue (I) »uhrattiin» edistyspuolueen rakennusainekseksi, kansanpuolue (II) yhtyi pienviljelijäin puolueeseen ja vapaamielisten liitto ja Suomen kansanpuolue liittyivät liberaaliseksi kansanpuolueeksi. Kansanpuolueen (II) äänimäärä laski toisissa vaaleissa, vapaamielisten liitto sitä vastoin koki suurimman menestyksensä viimeisissä vaaleissaan.

Kristillisen työväenliiton, ruotsalaisen vasemmiston ja pienviljelijäin puolueen kehityskuvaan sisältyy enemmän yksityiskohtia. Äänimäärän valossa kunkin puolueen kehityskaari piirtyi ylöspäin kuperaksi. Yhdenkään puolueen toiminta ei lopahtanut ensimmäisten vaalien jälkeen, vaan suosio ensin lisääntyi. Ennen pitkää suotuisa kehitys kuitenkin muuttui laskuksi. Viimeisissä vaaleissa menestys jäi heikommaksi kuin koskaan aikaisemmin. Prosenttiosuudet hyväksytyistä äänistä kehittyivät ensimmäisistä vaaleista viimeisiin seuraavasti:

kristill. työväenl.	1.6	2.3	2.8	2.2	2.2	1.8	1.8	1.6	1.5	
ruotsal. vasemmisto ⁶	0.5	0.6	0.9	0.9	1.0	0.8	0.5	0.7	0.5	0.1
pienvilj. puolue	1.1	1.8	3.4	2.0	2.1	1.2	0.3	0.3	0.1	

Kristillisen työväenliiton kehitys kulki melko tasaisesti ilman äkkinäistä nousua ja romahdusmaista äänten katoa. Puolueen lopulliseen katoamiseen vuoden 1919 vaalien jälkeen vaikutti mm. sosiaalidemokraattien uskonnonvastaisen asenteen muuttuminen myönteisemmäksi.⁷ Ruotsalaisen vasemmiston äänimäärä heilahteli vaatimattomalla tasolla; loppua kohden kannatus kuitenkin selvästi laski. Yhtenä syynä toiminnan ehtymiseen lienee ollut sopivan johtaja-aineksen puuttuminen.⁸ Pienviljelijäin puolueen äänestäjäkunta hupeni hupenemistaan vuoden 1939 jälkeen; sotien aiheuttamat tulokset verottivat kohtalokkaasti puolueen voimia.

Pienpuolueiden kannatuksen voimakkuuden ja toimintapiirin laajuuden välillä ei ole vallinnut täydellistä vastaavuutta. Yleensä tosin voidaan

havaita kannatuksen muuttumista myötäilleet alueelliset laajenemis- ja supistumisvaiheet. Sellaista alkutilanteen toistumista, että puolue olisi osallistunut ensimmäisiin ja viimeisiin vaaleihin samalla alueella, ei ole tapahtunut kuin ruotsalaisen vasemmiston ja kansanpuolueiden osalta.

Kiintoison ongelmavyöhydin muodostaa kysymys siitä, mistä pienryhmittymien kannattajat tulevat ja mihin leiriin he siirtyvät puolueen lopetettua toimintansa. Ilmeisesti varsin harva äänestäjä on antanut äänensä kannattamalleen pikkuryhmittymälle ensimmäisissä eduskuntavaaleissa, joissa asianomaisella on ollut oikeus äänestää. Tässä suhteessa ero pääpuolueisiin on merkittävä.

Todennäköisesti huomattava osa pienryhmittymien kannattaja- ja äänestäjäkuntaa on ollut lähtöisin pääpuolueiden riveistä. Monen pienpuolueen edustajaehdokkaista osa oli aikaisemmin edustanut tiettyä pääpuoluetta. Tämän perusteella vaikuttaa ilmeiseltä, että osa puolueiden äänestäjistäkin oli suorittanut samansuuntaisen siirtymän.

Ei ole todennäköistä, mutta ei myöskään mahdotonta, että jotkut äänestäjät olisivat olleet pysyvästi pienryhmittymien kannalla. Ainoastaan pienviljelijäin puolueita on esiintynyt peräjälkeen samoilla seuduilla, ja niiden osalta pienpuolueesta toiseen siirtyminen on voinut tapahtua poliittisen vakaumuksen muuttumatta. Valitettavasti tässäkin suhteessa äänestäjäkunnan poliittisten juurien tarkastelu jää empiirisen aineiston puuttumisen vuoksi pelkän spekuloinnin varaan.

Lopputoteamuksia

Yksikään poliittinen ryhmittymä, joka on täyttänyt tässä esityksessä sovelletun pienpuolue-käsitteen ehdot, ei ole ollut eduskuntavaaleissa 1907—66 jatkuvasti osana puoluepoliittista perusasetelmaa. Pienryhmittymien poliittiselle kentälle tulemiset ja siltä katoamiset ovat vaatimattomalla tavallaan lisänneet vaihtelua muuten melko vakaassa puolue-elämässä.

Mikäli eduskuntavaaleihin osallistuneita pienpuolueita verrataan poliittisesti vastaaviin pääpuolueisiin, pienten ja suurten keskisen suhteen voi havaita vaihdelleen »värin» mukaan: tilapäiset puolue muodostumat eivät ole olleet yhtä yleisiä kaikilla poliittisten akselien jakoväleillä. Porvarillisuus — edellä mainituin varauksin — on ollut hallitsevana suuntauksena. Liberaaliset pikkupuolueet ovat olleet suhteellisen voimakkaita vastaaviin pääpuolueisiin verrattuina. Onpa tässä ryhmässä pienpuolue joskus ollut suurempaa veljespuoluettaan vahvempi vaalipiiritasollakin. Oikeastaan pienten pienviljelijäpuolueiden panos on ollut suhteellisesti vielä voimakkaampi — ovathan kaikki pienviljelijäpuolueet olleet pikkupuolueita. Kuitenkaan ei voitane väittää, ettei niillä olisi ollut vastineita pääpuolueissa, sillä maalaisliitto,

keskustapuolue ja vasemmistopuolueet ovat myös vedonneet voimakkaasti pienviljelijäväestöön.

Muutamissa eduskuntavaaleissa pienryhmittymät ovat lukumääräisesti voittaneet vaalien varsinaiset pääosapuolet. Kuitenkin vain Uudenmaan vaalipiirissä vuosina 1907 ja 1933 ne ovat olleet pääpuolueita lukuisampina mukana vaalitaistelussa vaalipiirin puitteissa. Vain vuoden 1962 vaaleissa pienryhmittymien yhteinen äänimäärä on ollut suurempi kuin pienimmän pääpuolueen. Vielä heikommalta niiden panos näyttää, kun tarkastellaan voitettuja edustajanpaikkoja. Keskimäärin kaksi kansanedustajaa on edustanut pienpuolueita vuosina 1907—66. Äänimääräosuuttaan vastaavaan edustukseen pienet puolueet ovat päässeet ainoastaan muutamissa tapauksissa toisaalta edullisten vaaliliittojen toisaalta suppealle alueelle keskittyneen kannatuksen ansiosta.

Pienryhmittymien esiintyminen ei ole ollut yhtä voimakasta kaikkina ajankohtina, vaan aikaurat ovat muodostuneet syklisten suhdanneaaltojen kaltaisiksi. Korkeasuhdanteet ovat yleensä osuneet yksiin laajojen puoluepoliittisten uudelleenjärjestelyjen tai yhteiskunnallisten poikkeusaikojen kanssa.

Yksikään puolue, joka ensimmäisissä vaaleissaan on jäänyt 5 %:n rajan alapuolelle, ei ole pystynyt tuota »äänivallia» myöhemminkään rikkomaan. Miksi pienet puolueet ovat pysyneet pieninä? Pyrkimättä täydelliseen selvitukseen tarkastellaan lopuksi eräitä seikkoja, joiden selitysarvoa voi pitää huomion arvoisena.

Oman puoluelehdistön merkitystä puolueen kannatukselle ei ole helppo arvioida. Onhan tunnettua, ettei puolueen vaaleissa saama kannatus suinkaan aina vastaa sen äänenkannattajien levikkiä. Kuitenkin lienee selvää, että varsinaisten äänenkannattajien sekä muiden lehtien myötämielinen kirjoittelu tukee puolueen toimintaa. Tällaista tukea pienet puolueet ovat saaneet huomattavasti niukemmin kuin pääpuolueet. Ruotsalainen vasemmisto ja vapaamielisten liitto toimivat ilman omaa puoluelehdistöä. Muilla analyysipuolueilla on ollut äänenkannattajia yhdestä neljään.⁹

Perhe ja ystävät, asuin- ja työympäristö sekä äänestäjien omat totunnaiset käsitykset henkivät ja luovat poliittisia perinteitä, jotka vaikuttavat äänestyskäyttäytymiseen. Vanhoja pääpuolueita perinteiden voima hyödyttää lujittamalla kannattajien puolueuskollisuutta sekä tuomalla uutta polvea puolueen riveihin. Pienryhmittymille tällaista etua ei liene juuri koskaan koitunut. Nousevaa polvea on tietysti varttunut myös olosuhteissa, joissa jonkin vähäisen poliittisen ryhmittymän vaikutus on selvästi tuntunut. Mutta kun ympäristön vaikutus aikanaan olisi voinut ilmetä äänestyskäyttäytymisessä, kyseinen ryhmittymä on jo ehkä lakannut toimimasta.

Monilla inhimillisen elämän aloilla halu toimia samoin kuin kanssaihmiset on todettu melko yleisesti vallitsevaksi. Yhden puolueen valta-alueilla

on voitu havaita enemmistöryhmän vetovoima toisinajatteleviin.¹⁰ Mahdollisesti sama perusilmiö on osasyynä siihen, että aikaa myöten pienpuolueista poismuutto muodostuu voimakkaammaksi kuin sen kannattajaksi siirtyminen.

Pienistä eduskuntapuolueista kuusi on saanut ehdokkaan läpi ensimmäisissä vaaleissa. Vapaamielisten liitto saavutti erään osanottoennätyksen vuonna 1962 osallistuessaan neljännen kerran vaaleihin, ilman että edellisillä kerroilla olisi voitettu eduskuntapaikkoja. Hyvän alkumenestyksen merkitys on nähtävissä myös vaalipiiritasolla: vapaamielisten liittoa lukuun ottamatta viimeistään kolmansissa vaaleissa on selvinnyt, mistä vaalipiireistä ehdokkaita puolueen toiminta-aikana on tullut valituiksi. Hankala alku on säännönmukaisesti muodostunut kohtalokkaaksi pienille puoluetulokkaille. Myös myöhemmin sattuneista takaiskuista pienpuolueiden on ollut vaikea tointua, sillä jos pieni puolue ei jatkuvasti kasva, sen hyväksi toimimisen motiivit pyrkivät heikkenemään.

LÄHDEVIITTEET JA HUOMAUTUKSET

¹ Vuoden 1948 vaaleissa puolueen nimenä oli ruotsalainen vapaamielinen puolue.

² Vuonna 1939 pienviljelijäin puolue ja kansanpuolue (II) esiintyivät yhtenä puolueena, joka tässä esityksessä on käsitelty pienviljelijäin puolueena, vrt. käytäntöä vaalilastossa.

³ Soikkanen, Hannu, *Sosialismin tulo Suomeen*, Porvoo 1961, s. 305; Svenska vänsterns XX-års historik 1919—1939, Helsingfors 1939, s. 5; Suomen Pienviljelijä 4. 6. 1929, s. 1; *Kansan Sana* 28. 10. 1932, s. 1.

⁴ von Bonsdorff, Göran, *Studier rörande den moderna liberalismen i de nordiska länder*, Ekenäs 1954, s. 197.

⁵ Palmgren, Kai, *Kehittyneisyyden alueittaisista eroavuuksista Suomessa*. Valtakunnan suunnittelutoimiston julkaisusarja A: 15, Helsinki 1964, s. 22.

⁶ von Bonsdorff, mt. s. 113.

⁷ von Bonsdorff, Göran, *Suomen poliittiset puolueet*, Helsinki 1957, s. 24.

⁸ von Bonsdorff, mt. 1954, s. 115.

⁹ Rantala, Onni, *Suomen puoluelehdistön kehityksestä ja merkityksestä*, *Politiikka* 1964—1, ss. 31, 28.

¹⁰ Rantala, Onni, *Suomen poliittiset alueet*. Turun Yliopiston valtio-opin laitoksen tutkimuksia sarja C 3 1965, s. 8.